

Lesbrief 22 *Laagland, literatuur & lezer*

Deze lesbrief sluit aan bij de stof van cursus 15 vwo.

M. Vasalis, “De idioot in het bad” en “Phoenix I”

M. Vasalis (pseudoniem van M. Droogleever Fortuyn-Leenmans (1909-1998)) publiceerde tijdens haar leven drie gedichtenbundels: *Parken en woestijnen* (1940), *De vogel Phoenix* (1947) en *Vergezichten en gezichten* (1954). Na haar dood verscheen *De oude kustlijn* (2002), een bundel die door de kinderen van Vasalis uit haar nagelaten gedichten werd samengesteld.

Vasalis studeerde geneeskunde in Leiden en specialiseerde zich in zenuwziekten en psychiatrie. Ze was haar hele leven werkzaam als arts/psychiater. Zo werkte ze van 1934-1936 op Santpoort, het psychiatrisch ziekenhuis van de provincie Noord-Holland, en na de Tweede Wereldoorlog als kinderpsychiater in Assen en Groningen.

Vasalis had veel belangstelling voor dromen. Aan Gerard Reve schreef ze: “Dromen zijn onze slaapgedachten: zo denkt men als de buitenwereld even zijn bek houdt. Een gedicht dat goed is heeft de eigenschappen van een droom”. Soms waren haar dromen voor Vasalis inspiratie voor of uitgangspunt van een gedicht.

Opdracht 1

Lees “De idioot in het bad”, oorspronkelijk verschenen in *Parken en woestijnen*, en beantwoord daarna de vragen a t/m g.

DE IDIOOT IN HET BAD

Met opgetrokken schouders, toegeknepen ogen,
haast dravend en vaak hakend in de mat,
lelijk en onbeholpen aan zusters arm gebogen,
gaat elke week de idioot naar 't bad.

- 5 De damp, die van het warme water slaat
maakt hem geruster: witte stoom...
En bij elk kledingstuk, dat van hem afgaat,
bevangt hem meer en meer een oud vertrouwde droom.

- 10 De zuster laat hem in het water glijden,
hij vouwt zijn dunne armen op zijn borst,
hij zucht, als bij het lessen van zijn eerste dorst
en om zijn mond gloort langzaamaan een groot verblijden.

- 15 Zijn zorgelijk gezicht is leeg en mooi geworden,
zijn dunne voeten staan rechtop als bleke bloemen,
zijn lange, bleke benen, die reeds licht verdorden
komen als berkenstammen door het groen opdoemen.

- 20 Hij is in dit groen water nog als ongeboren,
hij weet nog niet, dat sommige vruchten nimmer rijpen,
hij heeft de wijsheid van het lichaam niet verloren
en hoeft de dingen van de geest niet te begrijpen.

En elke keer, dat hij uit 't bad gehaald wordt,
 en stevig met een handdoek drooggewreven
 en in zijn stijve, harde kleren wordt gesjord
 sribbelt hij tegen en dan huilt hij even.

- 25 En elke week wordt hij opnieuw geboren
 en wreed gescheiden van het veilig water-leven,
 en elke week is hem het lot beschoren
 opnieuw een bange idioot te zijn gebleven.

Uit: M. Vasalis, *Verzamelde gedichten*.

- a** Leg in maximaal 25 woorden uit waar dit gedicht over gaat. Denk aan: wie wordt met “de idioot” bedoeld, wie is “de zuster”, waar spelen de gebeurtenissen zich af en wat is de belangrijkste gebeurtenis?
- b** In vs. 8 staat: “meer en meer een oud vertrouwde droom”. Welke twee betekenis(sen) heeft ‘droom’ in vs. 8?
- c** Citeer een tekstpassage of woord uit de derde en een uit de vierde strofe) waaruit blijkt dat ‘de idioot’ de “oud vertrouwde droom” als prettig en positief ervaart.
- d** Leg in eigen woorden uit wat de droom van de idioot inhoudt: waar droomt hij over of wat ervaart hij?
- e** In vs. 18 staat: “hij weet nog niet dat sommige vruchten nimmer rijpen”.
 - Wie worden met die vruchten bedoeld?
 - Leg beargumenteerd uit of je het woordje ‘nog’ hier terecht vindt, of niet.
- f** Leg beargumenteerd uit of je de idioot zielig en/of sympathiek vindt, of niet.
- g** Vasalis schreef Reve dat een goed gedicht de eigenschappen van een droom heeft. Leg beargumenteerd uit of je deze uitspraak van toepassing vindt op “De idioot in het bad”, of niet.

Opdracht 2

Lees het gedicht “Phoenix I” uit *De vogel Phoenix* en Vasalis’ droom die de basis of aanleiding is voor het gedicht. De phoenix of feniks is een mythologische vogel die zich om de vijf eeuwen verbrandt op een nest van geurige kruiden en dan verjongd uit de as herrijst.

Beantwoord daarna de vragen h t/m m.

PHOENIX I

Ik droomde in de oorlog, dat het oorlog was:
 een houten vliegtuig daalde uit de lucht
 en wanklend reed het door het hoge gras
 en stopte; kreunen, zingen in en gezocht.

- 5 Als uit een zieke ark kwamen de gewonde dieren,
 van elk soort een, sleepten zich naar een tent
 en die was ik, als waar 't een hemel, aan 't versieren
 met gras en bomen en een fonklend firmament.

- Toen zag ik plotsling op een lange witte
 10 tafel, een grijze vogel met een blauwe kop,
 als een blauw vuur, dat in een rechte hitte
 brandt op een avondlijke heuveltop.

- Was hij gewond en moest ik voor hem zorgen?
 Hij klemde droge klauwtjes om mijn vinger heen.
- 15 Zo werd het nacht, verblekend tot de morgen,
 roerloze ochtend en de zon verscheen.

- Toen ik neerzag op mijn eigen handen,
 toen was de vinger, die hij klemde, blauw
 en schreef een vers, terwijl de vogel brandde...
- 20 Toen keek hij om, of hij mij zegenen wou.

Uit: M. Vasalis, *Verzamelde gedichten*.

- Vannacht droomde ik van een kleine grijze vogel met een kuif en kobalt-blauwe veren op buik & poten. Ik moest hem vasthouden voor *f* 3,50 per uur, maar in werkelijkheid hield hij mij vast, zijn rechterklauwtje omklemde mijn wijsvinger, die werd ook blauw en begon zonder pen te schrijven. Toen keek hij op en ik herkende hem, het was de vogel Phoenix. Dit alles in een lange, lage tent waar gewonde dieren werden binnengebracht. Slachtoffers van een bombardement. Alleen de vogel was ongedeerd, ofschoon hij dood binnen werd gebracht.*
- 5

* Brief aan Van Vriesland ('Cees'), 5 september 1943.

Uit: Maaike Meijer, *M. Vasalis. Een biografie*.

- h** Noem zeven woorden uit het gedicht die corresponderen met de droominhoud.
- i** In de droom herkent de ik-figuur de vogel als een phoenix. Leg uit hoe dat in het gedicht is.
- j** In welke tekst, het gedicht of de droom, tref je de duidelijkste verwijzing naar phoenix/feniks als mythische vogel?
- k** In de droom wordt geschreven zonder pen. Hoe is dat in het gedicht?
- l** Leg beargumenteerd uit dat het gedicht christelijker of religieuzer overkomt dan de droom.
- m** Vergelijk "Phoenix I" met "De idioot in het bad". Leg beargumenteerd uit welk gedicht je autobiografisch(er) vindt.

Antwoorden Lesbrief 22 *Laagland, literatuur & lezer*

- a** Een psychiatrische patiënt wordt in een psychiatrische inrichting door een verpleegster in bad gedaan. Dit gebeurt wekelijks.
- b** Droom betekent hier: verlangen (wensdroom) en gelukzalige ervaring.
- c** “groot verblijden”(vs. 12) en “mooi” (vs. 13)
- d** De idioot ‘droomt’ dat hij nog “als ongeboren” is, dus dat hij nog in het (veilige) vruchtwater in de moederbuik is. De idioot krijgt in het warme water een prenatale ervaring: een herinnering aan het verblijf in de baarmoeder.
- e** De vruchten zijn de psychiatrische patiënten.
“Nog” suggereert dat er een moment kan komen dat de patiënt wel weet dat sommige vruchten nimmer rijpen. Je kunt je afvragen of de patiënt in de inrichting dat inzicht, die kennis ooit krijgt.
- f** Geef minimaal één argument waarom je dat vindt. Verwijs naar een tekstpassage waarmee je jouw visie onderbouwt.
- g** Het is onduidelijk wat Vasalis precies met de eigenschappen van een droom bedoelt. “De idioot in het bad” gaat niet over een echte droom en heeft niets droomachtigs. Het gedicht gaat eerder over een kortstondige en tijdelijke gelukservaring.
- h** Kies uit: droom, gewonde dieren, grijs, blauw, klauwtjes, (wijs)vinger, schrijven, (om)klemmen.
- i** In het gedicht wordt de vogel niet als soort of bij naam benoemd. Je moet uit de titel afleiden dat het om een phoenix/feniks gaat.
- j** De mythologische feniks herleeft (verrijst) na verbrand te zijn. In de droom wordt de vogel dood binnen gebracht, maar is daarna ongedeerd, met ander woorden hij is verzezen. Dat verrijzeniselement ontbreekt in het gedicht.
- k** De situatie in het gedicht is raadselachtig: de door de vogel omklemde vinger is blauw (inkt?) en schrijft. Het expliciete gebruik van een pen wordt niet genoemd, eerder lijkt de vinger een pen geworden.
- l** In de tweede strofe kun je in “een zieke ark” een toespeling op de ark van Noach zien. Er is wel een belangrijk verschil: in het Bijbelverhaal over Noach gaan de dieren paarsgewijs aan boord van de ark voordat de zondvloed begint. In het gedicht van Vasalis is er van elke diersoort nog maar een over. Als een ander christelijk/religieus element kun je de zegen beschouwen (vs. 20) die de ik-figuur van de vogel meent te ontvangen.
- m** “Phoenix I” is autobiografischer omdat dit gedicht op een waargebeurde droom van Vasalis gebaseerd is. “De idioot in het bad” gaat waarschijnlijk terug op eigen waarnemingen in Santpoort, maar dat blijft de waarneming van een ander, mogelijk een patiënt. “Phoenix I” daarentegen is gebaseerd op een zelfbeleefde echte droom.